

Tünődés az értelmiség némely erkölcsi dilemmájának ciklikus természetéről, továbbá egy szerény javaslat

1959-ben a Tanácsköztársaság 40. évfordulója tiszteletére rendezett nagyszabású emlékkiállítás valamennyi dokumentumfotójáról leretუსálták Lukács Györgyöt. „Tudja, nekik az volt a véleményük – magyarázta az Öreg –, hogy ha én 1956-ban a Nagy Imre-kormány tagja voltam, akkor nem lehettem 1919-ben népbiztos.” És kuncogott hozzá egy jóízűt.

Néhány tünet

1993. április 2-án a magyarországi szépségverseny döntőjéről szóló televíziós közvetítés készítői fáradságot nem kímélve kiretusálták a szűri tagjai közül Nagy Lászlót. A következőképpen okoskodhattak: „Aki a Hankiss-féle televízióban gazdasági főnök volt, az nem lehet szépségverseny-szűri-tag a Nahlik-féle televízióban.” Kuncogjunk egyet.

1993 tavaszán a Pulitzer-díjak kiosztását követő napon a *Reggeli krónika* számára Gyuricza Péter interjú készített a kilenc kitüntetettel. Egyikük, Simkó János a díjat a *Magyarországról jövők* című rádióműsorért kapta, melynek a Gombár-érában lett a felelős szerkesztője, de Csúcs László idejében leváltották e poszturól. László Józsefnek, a Tájékoztatói Főszerkesztőség újdonsült vezetőjének intézkedésére a Simkóval készített beszélgetést kihagyták a műsorból, sőt, Simkó neve még a konferé-lásból is kimaradt. A kilenc díjazott ezek szerint a következő nyolc ... Kuncogjunk? Ne kuncogjunk?

Ez a két kis mütét szemléletesen jelzi, hogy honi rádiózásunk és televíziózásunk egén új korszak hajnalpírja dereng. Különféle baljós hírek terjengnek makacsul. Ha még beszélgető viszonyban lennénk Csoóri Sándorral, vagy összefutnánk valahol Lezsákkal, megkérdezném tőlük, hogy okkal zörög-e a haszart, igaz-e, hogy valakik

– ki tudja, talán éppen ők vagy bizalmasaik – tilalmi vagy legalábbis korlátozó célzatu listákkal segítik a rádióban és a Duna Tv-ben a vezetés munkáját? Az azonban bizonyosan igaz, hogy egy, a televízióban és rádióban ma fennen ragyogó csillag – a nevet nem írom ide, mert beperelne és mindent letagadna – szemrehányást tett a rádiós és televíziós újság újdonsült főszerkesztőjének, mondván, hogy amióta ez átvette posztját, újságjában túl sok zsidó szerepel. Amikor e bírálát álmélkodó célpontra megkérdezte, hogy honnan tudja, ezt a választ kapta: „Listánk van róla.”

A rádiózás és televíziózás új korszakának fentebb említett hajnalát egy tündökletes és egy fekete nap fénye ragyogja be: Pálffy G. István igazmondó pátosza és Katona Tamás – hogyan írjam körül finoman? – ellentétes jellegű megnyilatkozása. A hét és a Híradó régi-új főszerkesztője beiktatásakor örömmámorban úszva tette közzé a jó hírt, hogy az irányítás alá visszakerült műsorok jelentékenyen befolyásolják majd a választások kimenetelét. A miniszterelnökség politikai államtitkára, a kormány médiaügyi különmegbízottja *április 7-én* azt nyilatkozta, hogy nem tudott a kormány *január 21-i* titkos határozatáról, mely az állami cégek vagyonából potom 10-15 milliárd forintot csempészne át a Duna Tv számlájára. Másnap, amikor le-sújtott rá a sánta kutyák végzete, azt találta mondani, hogy azért nem értesült a kormányhatározatról, mert napirend után hozták meg a miniszterek egymást közt, ő pedig csak egye zsegeny kis államtitkár.

A két példa úzenete azonos: a kormányzat olyan türelmetlenül veti rá magát a rádióra és a televízióra, hogy már a látszatra sem bír ügyelni. Pálffy igazmondása és Katona – hogy is mondjam? – ezzel ellentétes megnyilatkozása szellemi színvonalát

tekintve egyformán sért valamennyiünket. Ha valaki mindenáron meg akarja erőszakolni a nagyménikéjét, legalább ne kérkedjen ország-világ előtt ezzel a szándékával. Aki pedig elcsente a fent említett nő-nike ezüst eszcájgját, annak felső zsebből a zsebkendő helyén ne kandikáljon ki három kanál, miközben tettét tagadja. Több tiszteletet, uraim! – különben csóválni kezdjük a fejünket. Még két-három ószinte megnyilatkozás, és az abból fakadó kormányzati előny, hogy Pálffy. G. szűri meg és kommentálja az ország lakossága számára a híreket, eltöri majd ama kormányzati hátrányhoz képest, hogy ezt a feladatot Pálffy G. látja el. Még két-három Katona-méretű – a fenébe is, kimondom! – füllenés, és senki sem fogja elhinni, hogy az államtitkár a saját bajuszára háryjánoskodik. Ez pedig nagy baj volna: a pártállam idején a hazugságok a közmegegyezés részei voltak, társasjátékok, kölcsönös rutinügyletek. De ha a szabadon választott, felelős politikusok nem korlátozzák hazugságkontingensüket, akkor az állampolgárok torkát mind elviselhetetlenből kaparja majd a szabadság levegője.

Ezért kellene a kormánynak felülvizsgálnia a saját médiapolitikáját. Frontemberei teljesen elvesztették hitelüket: ez az ellenzék szűken felfogott érdeke szemponjtából pompás, de csökkenteni rendszerünk vonzerejét. Nem igazán gyümölcsöző az a kormányzati taktika, mely az egyik botrányal szorítja háttérbe a másikat. A Gombár-rádió és a Hankiss-televízió ellen viselt mókás hadjárat emléket a Művészeti és Szabadművelődési Alapítvány körüli csínytevéssekkel borították homályba, ezeket pedig a Duna Tv-vel kapcsolatos kópéságokkal feledtetik. Demokráciánkat rossz hírbe keveri az is, hogy ismét pártállami boncok, belügyesek, munkásörök kerül-

nek irányító funkcióba. Én helyesnek tartom, ha erről is beszélünk: semmi sem igazolja, hogy egy demokratikusan választott kormány a régi pártállami rendszer számtalan exponensét nemzeti színű pólyába bugyolálva ideológiai szempontból kényes vezető posztokra helyezze, azt állítva ráadásul, hogy éppen a rendszerváltozás érdekében folyamodik – hahahaha! – öhozzájuk. E folyamodás fokánál azonban még fontosabb az oka. Azért járnak el így, mert a rádióra és a televízióra meredeken centralizált Szervezeti és Működési Szabályzatot és műsorstruktúrát erőltettek, olyan központilag irányítható és ellenőrizhető organizmust, melyet csak az ilyesmihez már hozzáedződött emberek mozgathatnak. A kormány nem engedélyezett magának időt arra, hogy a régi típusú feladatok ellátására új kádereket képezzen ki: a közeli választások gondolatától borsódzó háttal a „most vagy soha” pszichózisától vezérelve akar totális győzelmet kicsikarni ezeken a propaganda szempontból oly döntő területeken. Ennek érdekében a messze büzlő pénzügyi tranzakcióktól a semmivel sem jobb illatú káderkiválasztásokig és hatáskörmegjelölésekig semmilyen intézkedéstől sem riad vissza. Úgy okosodik, mint Kádárék, uralkodásuk első éveiben: mienk a hatalom, és addig marad a mienk, amíg gátlástalanul használni merjük.

Ciklikus dilemmák

Ilyen körülmények között rádiós és televíziós körökben újraélednek a Kádár-korszak jellegzetes erkölcsi dilemmái. Vonuljunk ki az intézményekből? Vagy maradjunk ki a helyünkön, és mentjük a menthető? Vagy – mivel a hatalom agressziója folytán egyelőre ügysem menthető semmi – maradjunk, működünk együtt a régi-új

urakkal, és várjunk így az esetleges beköszöntő új időkre? Mihancsik Zsófia belső rádiós folyóirata, az *Új folyó* különféle magatartások és magatartás-árnyalatok valószínűségi enciklopédiája, annak az alkotó értelmiségnek a vonzásait és választásait térképezi fel, mely egyben állami alkalmazott is. A szakma, pártállástól függetlenül, a késő Kádár-korszak erkölcsi létkérdéseivel birkózik újra, de más alapállásból. A többpártrendszer és a szabad sajtó pusztája döntő érveket ad azoknak a keveseknek a kezébe, akik búcsút intenek az intézményeknek, talán arra is gondolva, hogy – mint a börtönben mondogattuk – „ez az egy évet a kiblin ülve is kibírom”; de az intézmények falain kívül még mindig viruló pluralizmus ad erőt azoknak is, akik a belső ellenállás útját választják. A kilépők tudják, hogy döntésüket sokak rokonszenve kíséri, és – részben ezért – nem zuhannak egzisztenciális vákuumba, hanem tűrik tovább a jelenlegi erőszakos pancseruralmat; a maradék pedig – szintén a kiblimetaphora jegyében – bizhatnak abban, hogy ellenállásukhoz hatékonyabb segítséget kaphatnak kívülről, mint a pártállam éveiben. Az *Új folyó*ban megszólaló, igen különféle szakemberek belső tartását a különbözeti meg a késő Kádár-korszak értelmiségének motivációjától, hogy az intézményükben megnyilatkozó kormányzati politikát a történelmileg reális lehetőségek skáláján nem kisebb, hanem nagyobb rossznak tekintik. A Kádár-korszak második felében a jól látható tiltások körén kívül mind nagyobb szabadságot engedélyeztek az alkotó munkának, és ily módon érdekeltté tették a szakma megszűlését az együttműködésben. A kisebb részt sok kompromisszumot elfogadott a többség, és eközben némi öncafoló technikákkal megőrizhette jó lelkiismeretét. A nagyobb rosszal azonban veszélyes együtt élni, mert ez még folyamatos ellenállás esetén is rossz közérzetet vált ki, cinikus, fanyar, kedvetlen, önmargangoló, tanácstalan, kiégett hangulatokat. Ezt a tényt cáfolhatatlanul dokumentálják az *Új folyó* riportjai.

Erre az írásra elsősorban miattunk vállalkoztam, akik kívül vagyunk ama intézmények keretein. Rólunk is szól a mese. CENSURA ANTE PORTAS. Sőt, első csoharsai beszívrogtak már a falak résein át. Felépült a struktúra, amely gondoskodik arról, hogy bármikor szélesre tárhassák előtte a kapukat. Ezt a fenyegetést mindenki érzékeli. Az utóbbi hetekben két felkérést kaptam, hogy rádiós műsorokban működjek közre, és mindkét szer elhangzott a meghökentető mondat: „Nagy igazolás volna a számunkra, ha maga kötélnék állna.” Megpróbáltam értelmezni

ezt az óhaját. 1977 decemberétől az 1989-es rendszerváltozásig egyfolytában a rádió és a televízió tilalmi listáján tündökölt, nevem nem szerepelhetett a rádióújságban. Ha kötélnek állok, nyilvánvalóan azokat igazolom, akik az intézményen belül megpróbálnak az árral szemben úszni. Egyrészt a sodrókkal szemben igazolom őket, másrészt azokkal szemben, akik viszolyogva a maradással járó megaláztatásoktól, inkább vették a kalapjukat. Csak-hogy én ez utóbbiak ellenében senkit sem szeretnék igazolni: radikális alkat vagyok. De azokkal is rokonszenve, akik az árral szemben úszás stratégiáját választják, amennyiben nem csupán megalkuvásukra építésére döntenek így, ürügyet keresve a fokozatos behódoláshoz, hanem döntésüket valóban komolyan veszik. Mit tegyek?

Ismét megmutatkozik, milyen katasztrofális következményekkel jár, hogy az értelmiségnek, akárcsak a Kádár-korszakban, most sincsenek hatékony érdekvédelmi szervezetei. Az írókról legalábbis bizvást állíthatom ezt, de tudomásom szerint a történészeknek, közgazdászoknak, szociológusoknak, filozófusoknak, és általában mindazoknak, akiket a rádióban és a televízióban cenzurális intézkedések fenyegetnek, szintén nincsenek olyan szakmai testületei, amelyek közösen léphetnének fel a demokrácia védelmében. Talán csak a MÚOSZ-tól remélhetjük ezt, a derűlátás paroxizmusában. Az írószövetség például reflexszerűen elhatárolta magát azoktól a tagjaitól, akik a sajtószabadságra leselkedő veszélyek ellen tiltakoztak. Később kifejezte ugyan aggodalmát, amiért a rádió legtöbb színvonalas irodalmi műsorát megszüntetik, de ez esetben is csak az irodalom általános érdekeit védte, a felfogása miatt fenyegetett kisebbség speciális érdekeinek védelme nem várható el tőle. A nemrég alakult Széchenyi Akadémiától sem várható, hogy közös elhatározással, testületileg lebecsátkozzanak a szemle napusította magaslatairól a médiavitták kódéba. A keserű igazság az, hogy az értelmiség nem elhanyagolható hányada a sajtószabadság netovábbijának azt tekinteni, ha másként gondolkodó kollégáinak valaki betapasztaná a száját. A Közakarat Egyesület nemrégiben már közzé is tett, Csúcs Lászlónak címezve, egy felszólítást, amely szerint *vagy* Lőrincze és Grétsy, továbbá Péchy Blanka szelleme szólaljon meg a rádióban, *vagy* Szénási Sándor. A televízió jófítlú vezetői Csúcsnál is gyorsabban hallották meg a Közakarat óhaját, és máris meghatározatlan időtartamú szilenciumra ítélték, *mentálitása miatt*, Szénásit, mint az *Aktuális* című műsor vitavezetőjét. A borsóra térdepeltetett férfi fel-

KARAKCSGALÉRIA: A VARSÓI GETTÓ

állt, lepucolta térdét, és bejelentette, hogy ő többet ebben a műsorban nem vezet vitát, s ily módon megadta a Közakaratnak, ami a Közakaraté.

Eljön a célirányos szelektálások kora. Beszédmintát kérnek kipróbált rádiósoktól, hogy aztán néhány kényelmetlen munkatárstól, kifogásolható hanglejtésükre hivatkozva, megvonhassák a mikrofonengedélyt, miközben a Duna Tv hazafias bemozdói szánalmasan, de zavartalanul makognak. A televízió legfontosabb politikai műsoraiban összeállt a minden gyanú felett állóan pártatlan és objektív csapat, melyet három makulátlan erkölcsű, Kádár-korabeli domborulatokban megedezett nyelvű állampolgár: Pályf G. István, Stefka István és Moldoványi Ákos vezet. Közben a Közakarat Egyesület már a 168 óra és a Gondolat-jel beállítását követeli. Ilyen körülmények között a cenzúrafenyegette közszereplőknek maguknak kell eldönteniük, hogy óhajtanak-e ez ellen védekezni, és ha igen, akkor miképpen.

Szerény javaslat

Egy szerény javaslattal és egy szokatlan kéressel rukkolok elő. Ez utóbbival kezdem: mivel javaslatom közérdekű, kérem

a vele rokonszenvező napi és hetilapokat, hogy – esetleg némi magyarázó jegyzet kíséretében – tegyék közzé. Íme a javaslat:

Minthogy a Magyar Rádió és a Magyar Televízió újonnan kidolgozott és kormányzati jogú Szervezeti és Működési Szabályzata, továbbá műsorstruktúrája a műsorvezetésről a sugárzásig a rádiós és televíziós munka minden fázisába beépítette a cenzúra lehetőségét, az olyan műsorok résztvevői, amelyekben cenzurális beavatkozás elképzelhető, csak akkor vállalkozhatnak szereplésre, ha a műsorvezető előre garantálja, hogy az általuk elmondottakból semmi olyasmi nem marad ki, amire ők maguk vagaszkoznak. A műsor készítője járuljon hozzá előre ahhoz, hogy amennyiben a fenti feltételt nem teljesítheti, akkor műsorának vendége publikálhassa az adás teljes, szerkesztett szövegét, azt is jelezve, hogy a közzétételre miért a nyomtatott sajtóban került sor.

Új helyzet állna elő, ha ennek az önvédelmi stratégiának a hatására, vagy ettől függetlenül, a rádió és a televízió vezetői újból diszkriminációkkal sújtanának politikai céllal kiválogatott személyeket. Ez esetben megerősítenné válik, hogy a közérkölcsekre kényes emberek egyénileg alkalmazott önvédelem helyett közös fellépésre szánják el magukat, hacsak nem akarjuk végi szokásunk szerint eltűrni azt, ami végleg türelhetlen.